

Satranç Oyuncusu

İşim Gücüm Budur Benim: Satranç Oynamak!

Prof. Dr. Ergin Çiftçi
Sporcu
erginciftci@gmail.com

Mavikale'nin bu sayısında, tek mesleği satranç oyunculuğu olan bir adamın savaş yıllarında geçen zorlu yaşamını anlatan bir filmi tanıtacağım: Satranç Oyuncusu

Filmin Künyesi

Türkçe adı	Satranç Oyuncusu
Orijinal adı	El Jugador de Ajedrez
İngilizce adı	The Chessplayer
Yönetmen	Luis Oliveros
Yapım yılı	2017
Yapımcı ülke	İspanya
Orijinal dil	İspanyolca, Fransızca, Almanca
Süresi	98 dakika
Eserin yazarı	Julio Castedo
Oyuncular	Marc Clotet, Melina Matthews, Alejo Sauras, Lionel Auguste, Stefan Weinert, Pau Durà, Mike Hoffmann, Maarten Dannenberg, Christian Stamm, Andrés Gertrúdix, Iris Vallés Torres, Blanca Zurdo, Juan Del Santo, Péter Geltz, Eric Bonicatto
IMDB Puanı	6.1

Madrid, 1934. Beyaz piyon öne atılır, siyah at karşılar onu: Bir satranç maçı daha başlamıştır. Bir taraftan da kırmızılar içinde alımlı bir kadın, kendinden emin adımlarla, kenti ikiye ayırarak esip geçmektedir. Satranç maçında taraftar ters taraftan rok yapmış, birbirlerine acımasızca saldırma-ya hazırlanmıştır. Kırmızı Kadın uzun yürüyüşü, İspanya Satranç Şampiyonluğu maçının yapıldığı salonda biter. Hazırlıksızdır, kimin şampiyon, kimin meydan okuyan olduğunu bile bilmeden gelmiştir. Kendisinden önce gelmiş, maçı ilgiyle izleyen bir erkek gazeteciden bilgi sızdırmaya çalışır. Bu son maçın berabere bitmesinde dahi, beyazlarla oynayan şampiyonun unvanını koruyacağını öğrenir. Artık ortada haber değeri olan bir durumun olmadığını düşünerek salondan ayrılmaya karar verir. Ancak diğer gazeteci onu geri döndüren tespiti yapar: Şampiyonun kazanma hırsı oyunu kaybetmesine neden olacaktır! Gerçekten de, siyah veziri büyük bir iştahla alan şampiyon, aslında genç yetenek Diego Padilla'nın tuzağına düşmüştür. Diego, altı hamlede mat ilan eder, şampiyon için artık çok geçtir, tahtı devrilmiştir (Diyagram 1).

Diego bu maçı kazanarak İspanya satranç şampiyonu olmakla kalmamış, bu vesileyle tanıştığı Fransız gazeteci Marianne Latour'un da kalbini kazanmıştır. İkili kısa süre sonra mutlu bir evlilik yapar, Margaux adını verdikleri

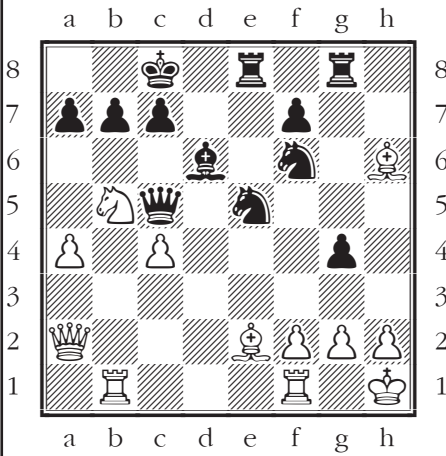

Satranç Oyuncusu filminin afişi

güzel bir kızları olur. Diego, artık dört yaşına gelen kızına da satranç öğretir: “Bu şah, çok yaşlı olduğu için her seferinde yalnızca bir adım atabilir. Ancak her şeyden sorumlu olan o olduğu için istediği her yere gidebilir. Bu kale, çok, çok güçlüdür. Ve bu da benim favorim; at! Diğer taşların üstünden bir tek o atlayabilir.” Margaux da çok sevmiştir atları, artık hep atlarla oynayacak, bir tılsım gibi yanında taşıyacaktır onları.

İspanya'da başlayan iç savaş ailenin hayatını giderek güçleştirir. Diego, eşiyle tanışmasına aracılık eden, rejim karşıtı bir direnişçi olan gazeteci Javier Sánchez ile dostluğunu gizlemek

Diyagram 1

wKh1,Qa2,Nb5,Be2,h6,Rb1,f1,Pa4,c4,f2,g2,h2/bKc8,Qc5,Ne5,f6,Bd6,Re8,g8,P
a7,b7,c7,f7,g4

David Moreno - Diego Padilla

Siyah hamlededir.

1...♙b8!?

Diego, beraberlik durumunda bile unvanını koruyacak olan şampiyonu, onun kazanma duygusunu kırbaçlayarak tuzağa çekiyor.

2.♙e3 ♖h8!! 3.♙xc5? ♖xh2+!!

Diego, 6 hamlede matılan eder! 4.♙g1 (4. ♙xh2 ♖f3+ 5.♙h1 ♖h8#) 4...♖eh8 5.♙xa7+ ♙a8 6.♖xc7+ ♙xc7 7.f4 g3 8.♙h5 ♖8xh5 9.♖b3 ♖h1#

zorunda kalır. Tek bildiği meslek olan satranç oyunculuğu ile ailesini geçindirmeye çalışır. General Franco rejimi içinde satranç oynamayı seven yöneticilerin olmasının avantajını kullanır. Onlardan satranca meraklı olanlara karşı simültane verir, hatta sempatilelerini kazanmak için kendinden oldukça zayıf oyunculara karşı kazanç konumunda olmasına karşın beraberlik önerdiği olur. Böylece İspanya için uluslararası turnuvalarda oynama sözü bile alır. Ancak Javier Sánchez bir çatışmada öldürülünce onunla yakın dostlukları ortaya çıkar, Diego bir anda yönetim tarafından dışlanan biri oluverir.

İspanya'da koşullar giderek kötüleşirken karısının yakın arkadaşı Pierre Boileau tarafından aile Paris'e davet edilir. Diego karısının isteğine boyun eğerek taşınmayı kabul eder. Ancak terslikler ailenin yakasını bu yeni ülkede de bırakmayacaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Fransa'da da sorunlar baş göstermiştir. Diego iş bulmak için Paris'te satranç federasyonuna gider. Başkan, onu "Bay vezir fedası!" gibi onurlandırıcı bir selam ile karşılarsa da iş veremeyeceğini söyler. Kısa süre sonra Nazi Almanyası Fransa'yı işgal

Diego, kızına satranç oynamayı öğretiyor.

eder. Diego hala işsizdir. Vitrininde bir satranç takımı gördüğü bir antikacıda tezgâhtar olarak çalışmaya gönüllü olsa da bu işi bile alamaz. Bir taraftan Nazilerle işbirliği yapan, diğer taraftan da onlara karşı direniş gösterme ihtimali gösteren herkesten uzak duran bir atmosfer çökmüştür Avrupa'nın üstüne.

Diego günün birinde sebepsiz yere Gestapo tarafından tutuklanır. Karısı, Almanlar üstünde etkisi olduğu bilinen arkadaşı Pierre Boileau'dan kocasının bırakılması için yardım ister. Yetkililerle görüşmeden sonra saliverilmesi beklenirken Diego'nun infaz edildiği söylenir.

Diego, gerçekten de tutuklanan hemen herkesin kısa süre içinde idam edildiği bir SS hapishanesine atılmıştır. İlk sorgusu sırasında mesleği sorulduğunda "satranç oyuncusu" olduğunu söyler. Bu Alman askerleri için gerçekten de gülünç bir cevaptır, bunun bir meslek olamayacağı söylenir. Casuslukla itham edildiğini öğrenir, dövülür, bir hücreye atılır. Hücrede kendisi gibi İspanyol olan Pablo ile tanışır. Hücreden her gün idam edilecekler adları okunarak alınıp götürülmektedir. Bir gün Diego'nun da adı okunur, metanetle idam mangasına doğru yürür, ancak farklı bir yere götürüldüğünü anlar. Yine sorguya çıkmıştır, mesleği sorulduğunda verdiği yanıt tepkiyle karşılaşır: "Satranç oyuncusu olduğunu söylememiş miydin?" "Onu bir meslek olarak kabul etmediğinizi düşünmüş-

İspanya satranç şampiyonu olmak isteyen Diego (Marc Clotet, solda) vezir fedasına hazırlanıyor.

tüm” der Diego. Sorgu ekibi doğru kişiyi bulduğundan emin olmuştur. Onu bir şarap mahzenine götürürler. Ortada, üzerinde yalnızca 1.e4 hamlesi yapılmış olan, pırıl pırıl bir satranç takımı durmaktadır. Tahtadan uzakta bir ses “Oyna!” emrini verir; Kibirli, sert, sakin yüzlü bir SS subayıdır sesin sahibi. Diego 1... c5 hamlesini yapar. Subay hamlenin ağırlığını tartmış gibidir, yavaşça yerine oturur ve 2.♘f3 oynar. Uzun bir mücadele yaşanır, mağrur subay oyunu kaybettiğini nihayet öfkeyle kabullenir. Diego hücrelerine doğru sürüklenmek üzereyken “Ama henüz oyunu kaybetmediniz!” diye itiraz eder. Önerdiği hamleyi yapınca Alman subayı siyahları alarak oyuna devam eder (Diyagram 2). Bir süre sonra tahta bir kez daha çevrilir ve Diego oyunun aslında berabere bittiğini gösterir (Diyagram 3). Diego, bulundukları kampın en yüksek rütbeli askeri olan Albay Meier ile tanışmış olur. Hücrelerine dönünce arkadaşı Pablo’yu da satrançla tanıştırır. Tabure satranç tahtasına dönüştürülür,

Diego, satranç tutkunu Albay Meier’e karşı.

duvar kazınarak elde edilen topraktan satranç taşları yapılır, Pablo bu ilkel takımda satranç öğrenmeye başlar. Ne yazık ki, kendileri gibi bu satranç takımı da Alman gardiyanlar tarafından tekmelenmekten kurtulamaz. Pablo, dağılan taşları hemen toplayacak kadar satrancı benimsemiştir.

Tabureden satranç tahtasını duvarda parçalar: Pablo ile bir daha asla satranç oynayamayacaktır!

Albay Meier ile aralarında gelişen iyi ilişkiye rağmen, Diego masum olduğunu kanıtlamak ve serbest kalmak için ondan yeterince destek bulamaz. Yalnızca karısına ayda bir mektup yaz-

Diyagram 2

wKb1,Od2,Ne2,f4,Rd1,h1,Pa2,b2,c2/bKg8,Qg5,Nh5,Bd7,Rc4,c8,Pa7,b4,d6,e6,f7,g6

Albay Maier - Diego Padilla

Beyaz hamlededir.

Albay Maier’in terk ettiği bu konumda Diego Beyazlar için bir devam yolu önerir:

1.♖dg1 ♜f5 2.♘xg6 fxg6 3.♙h6

Diyagram 3

wKb1,Nf4,Rb8,Pb5/bKh7,Ne4,Re5

Albay Maier - Diego Padilla

Siyah hamlededir.

1...♖xh5+! 2.♖xh5 ♘c3+ 3.♙a1 ♘xh5

Ve maç beraberlikle sonuçlanır.

Diego, hapishanede kendi yaptıkları takımda Pablo'ya (Andrés Gertrúdx, solda) satranç oynamayı öğretiyor.

masına izin verilir. Bu mektuplar Albay Meier tarafından okunabilecek, Diego dışarıdan mektuplarına cevap alamayacaktır.

Aradan yıllar geçer, Sovyet bozgunu, Normandiya çıkarması... Almanya yenilgiyi tatmaya başlamış, Paris'ten çekilme kararı almıştır. Bütün esirlerin idam edilmesi emrine rağmen, Albay Meier, Diego'yu serbest bırakır. İki de sürprizi vardır: Tutuklanmasına karısının arkadaşı Pierre Boileau'nun asılsız ihbarı neden olmuştur ve bugüne kadar yazdığı hiçbir mektup karısına gönderilmemiştir.

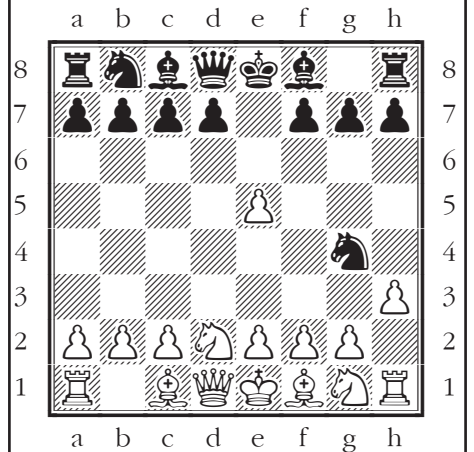
Diego, sevgili karısına ve biricik kızına kavuşmak için yollara düşer. Savaşın zor koşullarında yalnız kalan ve kocasının idam edildiğini sanan karısı kötü günler geçirmiştir. Kendisine ve kızına sahip çıkmak istediğini söyleyen Pierre Boileau ile evlenmiş, bu sayede, bugüne kadar rahat ve varlıklı bir hayat sürmüştür. Ailenin yeniden karşılaşması gerçekten çok dokunaklı olur. Diego, iftiraya uğradığını söylese de bundan Pierre Boileau'nun sorumlu olduğunu karısından gizler. Karısı başlangıçta çok

duygulansa da artık durumu kabullenmek gerektiğini, böyle yapılırsa kızlarının günün birinde Pierre Boileau'nun mirasına konacağını söyler. Köprü'nün altından çok sular akmış, Diego hiç kimseye bir şey vaat edemeyecek duruma düşmüştür. Diego, kızıyla da eve gelen bir yabancı gibi konuşur. Çocuk bir beyaz atı hala yanında taşımakta, çok küçükken öğrendiği satranç taşlarının hareketini anlatan kendilerine özgü tekerlemeyi hatırlamaktadır. Diego, bu çok karışık konumda bile en doğru hamleyi yapacaktır.

Satranç Oyuncusu, İspanyol yazar Julio Castedo'nun film için kaleme aldığı anlaşılan aynı adlı romanına dayanır. Yazar, sırasıyla İspanya İç Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı nedeniyle parçalanmış yaşamları satranç temasıyla zenginleştirerek sunuyor. Satranç Oyuncusu, savaşın acımasızlığıyla yüzleşmek zorunda kalan, ona aslında oldukça yabancı olan ve yıkıma uğrayan uygar dünyada önemli bir figür olmasına karşın artık bütün değerini yitirmiş bir duruma düşüveren bireyin çaresizliğini anlatışı bakımından, bellekte Roman Polanski'nin Piyanist'ine benzer bir tat

bırakıyor. Diğer taraftan, hapishane gibi olumsuz koşullarda satranç oynama ve elindeki yetersiz olanaklarla kendine bir satranç takımı yapma konusunda, Satranç, Siyah ve Beyaz Gece ve Gündüz Gibi, Bir Kralın Yaşamı, Arcibel'in Oyunu ve Grünstein Varyantı gibi pek çoğunu daha önce bu sayfalarda tanıttığımız satranç filmleriyle benzerlikler taşıyor. Bu açıdan film, geçmişte bu dergide birlikte yazma onuruna eriştiğim, Ali İpek'in bana bahsettiği filmi de andırıyor: Ali İpek bir uluslararası satranç turnuvasındadır. Zorlu bir maçtan sonra odasına döner, televizyonu açtığında gösterilmekte olan filmde de karşısına bir satranç sahnesi çıkar: Satranç tutkunu bir yönetici, mahkûmlar arasında satranç bilen olup olmadığını sordurur. Satranç bildiğini söyleyen bir mahkûm diğerlerinin arasından seçilerek karşısına getirilir. Mahkûmun satranç bilmediği kısa süre içinde ortaya çıkar. Satranç oynayan birinin kendisine bir kadeh de şarap ikram edebileceği umuduyla satranç bilgisi konusunda yalan söylediğini itiraf eder. Ali İpek'i

Diyagram 4

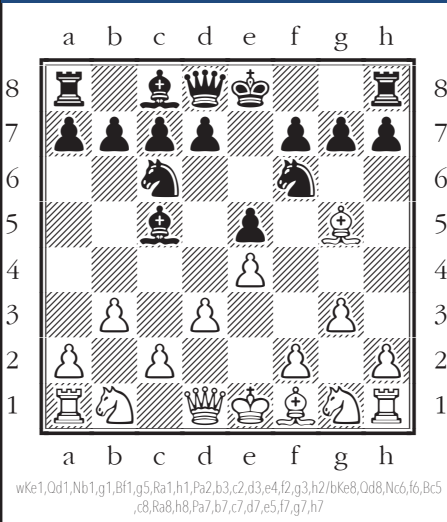
wKe1,Od1,Nd2,g1,Bc1,f1,Ra1,h1,Pa2,b2,c2,e2,e5,f2,g2,h3/bKe8,Qd8,Nb8,g4,Bc8,f8,Ra8,h8,Pa7,b7,c7,d7,f7,g7,h7

Albay Maier - Diego Padilla

Siyah hamlededir.

**1...♘e3!! 2.fxe3 ♔h4+ 3.g3
♔xg3# 0-1**

Diyagram 5

Albay Maier - Diego Padilla

Siyah hamlededir.

1...d4!! 2.♙xd8 ♜xf2+ 3.♚e2
♜d4# 0-1

sevgiyle anıyor, henüz rastlayamadığım bu söz konusu filmi bir arkeolog gibi aramaya devam ediyorum.

Pek çok satranç filminin tersine, Satranç Oyuncusu, iyi düzenlenmiş satranç sahneleri içeriyor. Kamera, film boyunca, satranç bilen izleyicinin hemen fark edeceği doyurucu konumlar gösteriyor. Film, bu açıdan ciddi bir danışmanlık aldığını gösteriyor. Filmin yazılarından, bu titiz satranç danışmanının Uluslararası Usta Zoltan Nemeth olduğu anlaşılıyor. İzleyici, Diego'nun Albay Maier ile oynadığı ilk maçtan sonra, Albayın, Diego ile karşılaştırılacak derecede olmasa bile çok iyi düzeyde satranç bildiği kanısına kapılır (Diyagram 2 ve 3). Ancak Diego gerçek satranç gücünü daha sonra gösterir (Diyagram 4 ve 5). Böylece, Albay'ın kendisine karşı kazanma arzusunu kırbaçlamış, maçların devamı için sağ kalışını garanti altına almıştır. Bu ilk maçta Albay'ın maçı terk etmesine karşın Diego'nun kayıp tarafın taşlarını alarak oyuna devam etmesi Rusya'nın

Beyaz Karı filminde Alekhine ile Alman subaylar arasında yapılan görkemli simultane gösteriyi çağırıştırır.

Filmin oyuncularını son derece iyi bir performans gösteriyor. Diego'nun karısı rolünde Melina Matthews, hem uğruna mahpusa düşürücü iftiralar atılabilecek hem de hayaliyle mahpusta yatılabilecek güzellikte kadın rolünü fazlasıyla hak ediyor. Filmin en önemli rolünü yüklenen Marc Clotet, bir satranç oyuncusunu canlandırmak için yeterince çalışmış görünüyor. Oyuncuyla yapılan röportajlardan Bobby Fischer Dünyaya Karşı ve Şah Mat (Piyon Fedası) gibi satranç temalı filmleri izlediği anlaşılıyor.

Satranç Oyuncusu, satranç temasının ötesinde, savaş karşıtlığı, dostluk, aşk ve fedakârlık gibi evrensel değerlerle ağızına kadar dolu bir küp gibi değerli şeyler görmek için can atan izleyicilerini bekliyor.

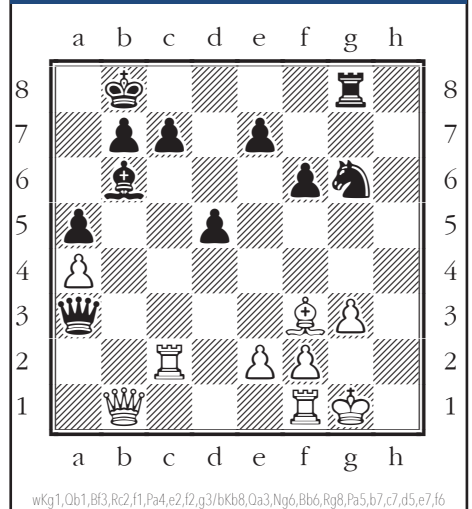
Film bitiyor, bu yazıyı kâğıda dökmeye geliyor sıra. Bunun için film yeniden izlenecek, diyagramlar çıkartılacak, yorumlar okunacak ve son paragraf yazılacak. Nedense bu sefer sondan başlıyorum; bu son paragrafı yazarak başlamaya karar veriyorum. Aslında çok iz bırakan kahramanları var filmin, ama ben Pablo'da karar kılıyorum. Belki kimse hatırlamayacak onu. İç savaşa tutuşmuş ülkesinden sonra, benzer bir kötülülüğün işgaline uğramış komşu ülkeyi savunmak için bir mücadeleye daha girmiş, girdiği bütün savaşlardan yenik çıkmış, sonunda bir hücrede bulmuştu kendini. Bir satranç ustasından öğrenmişti satrancı. Hayatında hiç gerçek bir satranç taşı görmemiş, onları satranç ustasının tarifiyle canlandırmıştı belleğinde. Hücre duvarını kaşığının sapıyla kazımış, masrapasına dökülen toprak, kum, alçı ne varsa yığmış, Tanrısal bir özenle şekil vermişti çamura. Taburesi 64 kareye bölünürken tebeşirle, bir çocuk kadar da

hevesli ve aceleliydi. Taşlara ad koydu, hareket verdi, yavaş giderdi şah, çünkü yaşlı ve yorgundu... Sonra birden, birden, muhtemelen bir Nazi mitralyözünü, delikler açarak zayıf bedeninde, onu başka bir diyara götürdü. İşte tam gittiği o yerde buldum onu, şakağından sızan kanı sildim. Birlikte çevremize baktık; sanki hiç el değmemiş bir mercan adasıydık. Hiçbir şey hatırlamıyorduk, ben de hatırlatmadım hiçbirini, bütün ideolojileri dışarıda bıraktık, hiçbir hırslı lidere açmadık sınırlarımızı. Her şeyimizi verdi mavi su ve yeşil orman. Onun umuttan yonttuğu bulutsu taşlarla, biz yalnızca satranç oynadık onunla.

Kaynaklar

1. <http://www.imdb.com/title/tt5732530/> (Erişim tarihi: 02.01.2018)
2. <https://www.eljugadordeajedrez.com>

Diyagram 6

Albay Maier - Diego Padilla

Beyaz hamlededir.

1.♙xd5?? [Oysa Diego, Albay Maier'e piyonu almaya heveslenerek filin savunmadan uzaklaştırılması gerektiğini söylese de sözünü dinletememiştir] 1...♚xg3+ 2.♚h1 ♜h8#